

Arbeidsmarktconclusies uit tijdsbudgetonderzoek
(expertrapport)

Onderzoeksvoorstel
in het kader van de
VIONA-onderzoeksoproep 2002

Promotor

Prof. Dr. Ignace Glorieux
Vrije Universiteit Brussel
Vakgroep Sociologie - Onderzoeksgroep T.O.R.
Pleinlaan 2
1050 Brussel
tel: 02-629.22.80
fax: 02-629.30.52
e-mail: ignace.glorieux@vub.ac.be

Bondige beschrijving van het project

Het onderzoek "Tijdsbesteding van de Vlamingen: een tijdsbudgetonderzoek bij een representatieve steekproef van Vlamingen", gefinancierd in het kader van het programma Beleidsgericht onderzoek van de Vlaamse Gemeenschap (PBO97/3/109), is het eerste grootschalige tijdsbudgetonderzoek in Vlaanderen sinds meer dan 30 jaar. Voor dit onderzoek (TOR'99), dat uitgevoerd werd door de onderzoeksgroep TOR van de Vrije Universiteit Brussel, hielden 1533 Vlamingen tussen 16 en 75 jaar gedurende een volle week hun tijdsbesteding bij.

De data werden verzameld door middel van dagboekjes en twee vragenlijsten, waarbij het dagboekje het belangrijkste instrument is. In de dagboekjes noteren de respondenten gedurende één volle week alle activiteiten die ze stellen. Ze doen dit door middel van een activiteitenlijst met activiteitencodes. Onder elf hoofdrubrieken staan 154 activiteiten, die de respondenten toelaten hun activiteiten te coderen. Als een respondent er evenwel niet in slaagde zijn handeling onder te brengen in één van de gegeven categorieën, kon hij zijn handeling vrij beschrijven, waarna ze door de onderzoekers gecodeerd werden. Wij opteerden voor een continue dagboekregistratie (Glorieux en Moens 1999). Bij continue registratie wordt van de respondent verwacht dat hij zijn activiteiten registreert telkens hij, volgens de in het onderzoek gestelde definitie, van activiteit verandert. Elke gestelde handeling wordt dus sequentieel genoteerd in het dagboekje, waarbij telkens ook de begin- en eindtijd van de activiteit wordt opgegeven. Naast het noteren van de activiteit, eventuele nevenactiviteit en begin- en eindtijden, wordt per activiteit ook extra informatie ingewonnen over de kenmerken van de geregistreerde handeling. Deze bijkomende informatie heeft betrekking op de plaats van de activiteit, het eventuele transportmiddel, de aanwezigheid van anderen, de gesprekspartners tijdens de activiteit en de motivatie om de activiteit te stellen.

In de twee vragenlijsten worden naast socio-demografische variabelen, houdingen en algemene indicatoren over de tijdsbesteding ook een groot aantal variabelen die betrekking hebben op de arbeidsmarktsituatie van de respondenten bevraagd. Bovendien beschikken we over – weliswaar beperktere – tijdsbestedingsdata uit 1988 (TOR'88). In deze tijdsbudgetenquête gebruikten we dezelfde methodiek (zij het slechts over 3 registratiedagen) bij een aselechte (gewogen) steekproef van 466 Vlamingen tussen 20 en 40 jaar. De enquêtes van 1988 en 1999 bevatten een groot aantal vergelijkbare vragen rond arbeidstijden en arbeidssituatie.

Al deze gegevens laten o.i. toe om:

- a) de arbeidssituatie van Vlamingen tussen 16 en 75 genuanceerd in kaart te brengen
- b) de temporele organisatie van de arbeid van Vlamingen in het algemeen en van verschillende subcategorieën gedetailleerd te beschrijven
- c) vergelijkingen te maken tussen 1988 en 1999 op het vlak van de arbeidssituatie en de temporele organisatie van de arbeid van Vlamingen tussen 20 en 40 jaar

Sub a)

De TOR'99-enquête bevat tal van vragen over de arbeidssituatie van de respondent, een aantal items die peilen naar de arbeidsoriëntatie en uiteraard ook een groot aantal achtergrondvariabelen m.b.t. de

gezinssituatie, het inkomen, het opleidingsniveau en de leeftijd van de respondent, de ouders, de partner, de werksituatie van de partner, een groot aantal schalen m.b.t. houdingen, vertrouwen in de instellingen en subjectieve tijdsdruk, ...

Al deze informatie laat toe om een beschrijving te maken van wie werkt in Vlaanderen, in welke beroepssectoren men werkt, hoeveel en hoe lang men werkt, wie op afwijkende tijden werkt, deeltijds werkt, wie overuren maakt of juist heel korte arbeidsdagen kent,... In dit onderdeel van het onderzoek willen we zoveel mogelijk parameters m.b.t. 'werkend Vlaanderen' beschrijven met de bedoeling een gedetailleerd beeld van de arbeidsmarktsituatie in Vlaanderen (anno 1999) te geven.

Sub b)

In het tweede luik van het onderzoek steunen we vooral op de tijdsbestedingsgegevens. We proberen een gedetailleerde beschrijving te geven van de temporele organisatie van het werk in Vlaanderen. Wanneer begint men 's morgens te werken en wanneer eindigt de werkdag? Wie werkt er 'van negen tot vijf'? Hoeveel Vlamingen zien we aan het werk 's avonds, 's nachts, op zaterdag en zondag en hoe varieert dit naar beroepssector? Hoeveel mensen zijn thuis aan het werk? Deze parameters kunnen uiteraard verder opgesplitst worden naar relevante subcategorieën in de bevolking en de profielen die voortkomen uit de beschrijvende analyses van het eerste deel (zie a). Op die manier kunnen we o.m. nagaan op welke tijdstippen deeltijds tewerkgestelden werken en hoe ze hun arbeid organiseren, we kunnen onderzoeken wie vroeg begint en eindigt en wie laat werkt, welke invloed weekend-werk heeft op de temporele organisatie van het werk (wie werkt bv. een aantal uren thuis en wie werkt het volledige weekend buitenshuis), ...

Sub c)

De vergelijking van de gegevens van 1988 en 1999 maakt het mogelijk een aantal evoluties te bestuderen, zij het alleen voor de 20 tot 40-jarigen. Zo kunnen we in kaart brengen of er nu meer gewerkt wordt 's avonds, 's nachts en in het weekend dan in 1988. We kunnen nagaan in welke mate de duur van de werktijd geëvolueerd is (contractueel en reëel), we kunnen analyseren in welke mate en bij welke bevolkingscategorieën deeltijds werk toegenomen is in die periode, ...

De analyses van de drie bovenstaande delen moeten toelaten om een gedetailleerd beeld te schetsen van wie er werkt in Vlaanderen, hoeveel en wanneer er gewerkt wordt door verschillende bevolkingscategorieën, ... Bovendien zal getracht worden in dat verband een aantal evoluties te schetsen, voor de subgroep van 20 tot 40-jarigen.

Consistent met de 'horizontale aandachtspunten' die geformuleerd werden in de VIONA-oproep, zouden we in die analyses bijzondere aandacht schenken aan genderverschillen op de arbeidsmarkt en achterstellingen en eventuele discriminaties belichten.

De beschrijving van 'werkend Vlaanderen' zou de basis vormen van een aantal beleidsaanbevelingen. Hiervoor zouden we onze analyses confronteren met de beleidsintenties van de huidige Minister van Tewerkstelling en zorgvuldig nagaan in welke mate we in de huidige arbeidssituatie in Vlaanderen knelpunten en opportuniteiten zien om deze intenties waar te maken.

Valorisatie onderzoeksresultaten

Het is de bedoeling de resultaten van het onderzoek in rapportvorm aan de opdrachtgever te bezorgen. In de mate van het mogelijke willen we tevens proberen de resultaten te verspreiden door bijdragen te verzorgen voor tijdschriften en op eventuele studiedagen. De kosten voor valorisatie zijn onderdeel van de werkingstoelage.

Tijdschema

Het project is voorzien voor 3 maanden. We voorzien dat de aangeworven vorser de analyses verricht in 3 maanden (a rato van 1 onderdeel per maand). Voor de eindredactie van het expertrapport voorzien we nadien nog minstens een drietal maanden.

Uitgebreide project-beschrijving

Tijdsbudget-onderzoek registreert het handelen van alledag. In een tijdsbudget-onderzoek wordt aan respondenten gevraagd alle gestelde activiteiten en hun precieze tijdstippen en tijdsduur op te schrijven. Het minimale tijdsbudget omvat drie reeksen gegevens: wat men doet, wanneer men dat doet en voor hoe lang. Deze minimale informatie wordt bij voorkeur aangevuld met andere relevante gegevens over de gestelde handelingen, zoals de plaats van handelen, de interactiepartners die bij de handeling betrokken waren en eventueel ook met informatie over hoe de actor de gestelde handeling heeft ervaren.

Tijdsbudget-onderzoek brengt de tijdsbesteding en de activiteitspatronen van mensen veel betrouwbaarder en genuanceerder in kaart dan het klassieke survey-onderzoek. In tegenstelling tot een retrospectieve, gestileerde vragenlijst, waarbij gepeild wordt naar frequentie en duur die men besteedt aan bepaalde activiteiten (bv. hoe vaak ging u winkelen de afgelopen week of hoeveel uren keek u gisteren naar de televisie), wordt de tijdsbesteding bij tijdsbudget-onderzoek simultaan geregistreerd. De respondenten registreren gedurende een bepaalde periode alle activiteiten die ze stellen onmiddellijk in een dagboekje. Men verkrijgt daardoor een veel gedetailleerder en omvattender beeld van activiteitenpatronen dan met een vragenlijst die noodzakelijkerwijze veel selectiever en beperkter is. Met dagboekregistratie heeft men bovendien minder af te rekenen met vertekeningseffecten. Herinneringseffecten, over- of onderschatting van sociaal wenselijke of onwenselijk activiteiten, die optreden bij survey's, worden geminimaliseerd door de simultane registratie (Kalfs 1993). Daardoor beschikt men over een vrij accurate reconstructie van het dagelijkse leven van individuen of groepen.

Een aantal cruciale hedendaagse maatschappelijke ontwikkelingen en problematieken kunnen ons inziens veel beter in kaart worden gebracht door middel van tijdsbudget-onderzoek dan door de klassieke sociologische survey's. Het spectrum van maatschappelijke vragen dat men aan de hand van tijdsbudget-data kan beantwoorden is quasi onbeperkt. Vanuit beleidsoogpunt is het dan ook een bron bij uitstek ter opvolging van maatschappelijke evoluties. Dit blijkt bijvoorbeeld overduidelijk in Nederland waar men sinds 1975 om de vijf jaar een grootschalige tijdsbudgetstudie organiseert en waarvan de data gebruikt werden in tal van

beleidsdocumenten. Het Ministerie van Sociale Zaken en Werkgelegenheid in Nederland maakte van de tijdbudget-gegevens gebruik in haar rapporten over emancipatie, armoede, arbeidstijden en de combinatie arbeid en zorg. Het ministerie van Onderwijs, Cultuur en Wetenschappen gebruikten ze voor de nota's "*Cultuur als confrontatie: Uitgangspunten voor het cultuurbeleid 2001-2004*" (1999) en "*Cultuurbeleid in Nederland*" (1998). Het ministerie van Volksgezondheid, Welzijn en Sport wendde de Nederlandse tijdbudget-studies aan voor beleidsbrieven over vrijwilligerswerk, ouderen en jeugd, het ministerie Verkeer en Waterstaat voor een mobiliteitsstudie en Economische Zaken voor studies over flexibilisering en informatiserings- en communicatietechnologie. Het bewustzijn waarmee de Nederlandse overheid met nieuwe tijdsproblemen omgaat kwam allicht het sterkst tot uiting door de oprichting van de *Commissie Dagindeling*. Deze commissie deed voorstellen voor een betere afstemming van arbeid en zorg (Commissie dagindeling 1998).

1 Vlaams tijdsbestedingsonderzoek: TOR'99

Als men op regelmatige tijdstippen op een systematische manier de tijdsbesteding van de bevolking bevraagt zoals in Nederland, dan blijken tijdsbudget-gegevens bijzonder waardevol om maatschappelijke trends te analyseren. Zo kon Koen Breedveld (Breedveld 1996) op basis van zijn analyses van de Nederlandse tijdsbudget-data de trend naar flexibilisering van de arbeidstijd duidelijker, maar vooral ook veel genuanceerder in beeld brengen dan dat dit doorgaans gebeurt. Het overzichtsrapport van het Sociaal en Cultureel Planbureau in Nederland van 1995 (de Hart 1995) toont dan weer treffend aan hoe de toename van het tweeverdienerschap niet heeft geleid tot grote verschuivingen in de verdeling van het huishoudelijk werk. Ook andere analyses in de rapporten van het Sociaal Cultureel Planbureau (bv. over trends in media-gebruik, de afname van maatschappelijke participatie van jongeren en hoger opgeleiden, de toegenomen tijdsdruk bij jongeren als gevolg van een toename van onderwijsverplichtingen, ...) illustreren de rijkdom van tijdsbudget-gegevens, zeker als ze op een systematische en periodieke manier verzameld worden.

In vergelijking met Nederland, waar men sinds 1975 elke vijf jaar een nationaal tijdsbudget-onderzoek organiseert, bestaat er in Vlaanderen momenteel (nog) geen periodiek en systematisch tijdsbudget-onderzoek. Gegevens over evoluties in het dagelijks handelen van Vlamingen zijn dan ook schaars. Toch zijn er in ons land de afgelopen 40 jaar verschillende (vaak beperkte) tijdsbudget-studies uitgevoerd die het belang van deze onderzoeksmethode voortreffelijk illustreren, onder andere in een aantal oudere studies in de jaren '60 (zie bv. Deleek en Van De Gracht (1960); Van Mechelen (1967); Javeau (1970)). De onderzoeksgroep TOR (werkgroep voor de studie van tijd, cultuur en samenleving) van de vakgroep Sociologie aan de V.U.B. voerde in de jaren '80 twee tijdsbudget-onderzoeken uit (in 1984 en 1988), weliswaar telkens bij een selectieve en relatief kleine onderzoeksgroep (zie o.m. Elchardus, Enhus et al., 1984; Glorieux, 1995).

Het onderzoek "Tijdsbesteding van de Vlamingen: een tijdsbudgetonderzoek bij een representatieve steekproef van Vlamingen" (PBO97/3/109) is het eerste grootschalige tijdsbudgetonderzoek in Vlaanderen sinds meer dan 30 jaar. Het laatste dateert van 1966 en werd uitgevoerd door ULB-professor Claude Javeau in het kader van een Europees Tijdsbudgetproject (Szalai 1972). Voor het onderzoek "Tijdsbesteding van de Vlamingen" hielden 1533

Vlamingen tussen 16 en 75 jaar gedurende een volle week hun tijdsbesteding bij in een daartoe speciaal ontworpen dagboekje. Het veldwerk vond plaats tussen 15 april en 30 oktober 1999 en werd uitgevoerd door het onderzoeksbureau DIMARSO. Tussen 15 juli en 1 september werden gedurende 6 weken geen dagboekjes ingevuld, om te voorkomen dat de vakantieperiode te sterk zou doorwegen in de onderzoeksresultaten. Om kosten te sparen gebeurde het veldwerk van het tijdsbudget-onderzoek in coördinatie met de APS-survey : de steekproeven en een gedeelte van de vragenlijst waren overlappend (zie verder).

In het tijdsbudget-onderzoek (TOR'99) werden data verzameld door middel van dagboekjes en twee vragenlijsten. Het belangrijkste instrument is het dagboekje. In de dagboekjes noteren de respondenten gedurende één volle week alle activiteiten die ze stellen. Ze doen dit door middel van een activiteitenlijst met activiteitencodes, die gebaseerd is op het internationale tijdsbudget-onderzoek van Szalai (1972), en die in grote mate overeenkomt met de lijst die in het Nederlandse tijdsbudget-onderzoek en de vroegere TOR-onderzoeken werd gebruikt. De activiteitenlijst werd aangevuld met hedendaagse tijdsgebruiken zoals bijvoorbeeld computeren en er werd een categorie met verplaatsingsactiviteiten toegevoegd. Onder elf hoofdrubrieken staan 154 activiteiten, die de respondenten toelaten hun activiteiten te coderen. De lijst omvat omzeggens alle courante menselijke activiteiten. Als een respondent er evenwel niet in slaagde zijn handeling onder te brengen in de gegeven categorieën, kon hij zijn handeling vrij beschrijven, waarna ze door de onderzoekers gecodeerd werden.

Wij opteerden voor een continue dagboekregistratie (Glorieux en Moens 1999). Bij continue registratie wordt van de respondent verwacht dat hij zijn activiteiten registreert telkens hij, volgens de in het onderzoek gestelde definitie, van activiteit verandert. Elke gestelde handeling wordt dus sequentieel genoteerd in het dagboekje, waarbij telkens ook de begin- en eindtijd van de activiteit wordt opgegeven. Omdat alle activiteiten van de respondent genoteerd moeten worden, sluit de begintijd van elke geregistreerde handeling in principe aan bij de eindtijd van de vorige activiteit. Naast het noteren van een activiteit, een nevenactiviteit en begin- en eindtijden, wordt per activiteit ook extra informatie ingewonnen over de kenmerken van de geregistreerde handeling. Deze bijkomende informatie heeft betrekking op de plaats van de activiteit, het eventuele transportmiddel, de aanwezigheid van anderen, de gesprekspartners tijdens de activiteit en de motivatie om de activiteit te stellen.

De dagboekregistratie werd gekoppeld aan twee vragenlijsten. Een eerste vragenlijst werd afgenomen bij het eerste bezoek van de enquêteur aan de respondent, wanneer ook de dagboekjes werden overhandigd en toegelicht. Deze vragenlijst is deze van de APS-survey (APS'99), waarin naast socio-demografische variabelen ook opinie vragen over maatschappelijk kwesties en algemene indicatoren over tijdsbesteding zijn opgenomen. De tweede vragenlijst, die korter is dan de eerste, werd afgenomen bij het tweede bezoek van de enquêteur, wanneer de dagboekjes werden afgehaald en gecontroleerd. In de tweede vragenlijst komen voornamelijk vragen aan bod die specifieke tijdsproblematieken behandelen.

2 De respons en de externe validiteit van TOR'99

Tijdsbudgetonderzoek staat bekend als onderzoek met lage responsrates (zie o.m. (Kalfs 1993)). Het vergt immers een aanzienlijke inspanning van de respondenten om gedurende meerdere dagen nauwgezet hun tijdsbesteding bij te houden. In Nederland was de non-repons aan het tijdsbudgetonderzoek in 1995 gestegen tot 80% (Breedveld 1999; van den Broeck, Knulst et al. 1999: 215-219). Ook de respons van het tijdsbudgetonderzoek TOR'99 ligt een stuk lager dan bij gewoon survey-onderzoek.

Voor de verwezenlijking van 1533 tijdsbudgetten die we weerhielden voor analyse, werd in het totaal gebruik gemaakt van 5727 adressen. De algemene responsgraad van het tijdsbudgetonderzoek ligt daarmee op 26,8%. De respons stijgt tot 28,4%, indien respondenten die niet nederlandstalig waren of overleden, verhuisd of van adres veranderd waren of van wie het adres onvindbaar was, niet worden betrokken in de analyse. Deze laatste non-responscategorieën zijn immers geen echte non-respons, aangezien de beoogde respondent niet (meer) tot de steekproef behoort. De respons van het TOR'99-onderzoek is daarmee nog altijd een stuk hoger dan die van het Nederlandse tijdsbudget-onderzoek van 1995 (20%), maar wel opmerkelijk minder goed dan de respons van de APS-vragenlijst (die gebruikt maakte van dezelfde steekproef). Deze werd beantwoord door 43,3% van de gecontacteerde respondenten (niet-nederlandstaligen, overledenen, verhuisd, adres onvindbaar niet inbegrepen).

Het spreekt voor zich dat bij een dergelijke non-respons de kwaliteit van de gerealiseerde steekproef nauwgezet in het oog moet gehouden worden. De lage responsrate induceert de vraag of de uitval structureel is geweest, dan wel louter toevallig? Een structurele uitval zou zich vertalen in een systematische uitval van bepaalde bevolkingscategorieën, bijvoorbeeld van laaggeschoolden, omwille van de moeilijkheidsgraad van de registratie. Een systematische en grote afwijking van de TOR'99-steekproef, in vergelijking met de Vlaamse bevolking, bepaalt de veralgemeenbaarheid van de resultaten van het onderzoek, of hetgeen men in methodologische termen de externe validiteit van het onderzoek noemt. De unieke setup van ons tijdsbudget-onderzoek, namelijk in samenwerking met de APS-survey die vertrok van dezelfde steekproeftrekking, biedt mogelijkheden voor een gedetailleerd (non)responsonderzoek. Indien de ondervertegenwoordiging van bepaalde groepen het gevolg is van de zware tijdsregistratie, dan zou de TOR'99-steekproef op een aantal kenmerken significant moeten verschillen van de APS-steekproef. Deze vergelijking is des te interessanter omdat de randvoorwaarden dezelfde waren voor beide onderzoeken: voor beide steekproeven werd dezelfde steekproeftechniek gebruikt; hetzelfde onderzoeksbureau, voerde in dezelfde periode met dezelfde enquêteurs het veldwerk uit. Uit de gedetailleerde vergelijkingen die we maakten (zie Glorieux, Koelet & Moens 2000) blijkt duidelijk dat de zwaarte van de tijdsbudgetregistratie zich niet vertaalt in een sterkere steekproefvertekening dan bij de andere surveys het geval is. De TOR'99-populatie kent wel een onder- en oververtegenwoordiging van bepaalde categorieën, doch de vertekening van de gerealiseerde steekproef loopt in grote lijnen gelijk met de onder-(over-)vertegenwoordiging bij survey-onderzoek. Weinig onderzoekspopulaties vormen echter een perfecte weerspiegeling van de samenleving. Zo nemen sociaal-economisch zwakke groepen doorgaans minder makkelijk deel aan enquêtes dan hoger opgeleiden. Dit zien we ook

duidelijk in de populaties van TOR'99 en APS'99. Ook de jongere leeftijdsgroepen blijken lichtjes oververtegenwoordigd, ten nadele van de ouderen. De geslachtsverdeling in de TOR'99-populatie daarentegen wijkt amper af van deze in de bevolking.

De scheve verdelingen in de steekproef TOR'99 werden gecorrigeerd door middel van wegingscoëfficiënten voor geslacht, leeftijd en onderwijsniveau. De gebruikte wegingscoëfficiënten variëren van 0,36 (mannen ouder dan 55 jaar met een diploma van het lager middelbaar algemeen vormend onderwijs) tot 3,04 (vrouwen ouder dan 55 jaar die hoogstens het lager onderwijs voltooiden). De gedetailleerde steekproefprocedure wordt besproken in het technisch rapport van het tijdsbudgetonderzoek TOR'99 (Glorieux, Koelet & Moens, 2000).

3 De data van TOR'99

Op basis van de gegevens die verzameld werden d.m.v. dagboekjes en vragenlijsten werden drie verschillende types databestanden gegenereerd.

a) Enquête-bestand: individuele gegevens per respondent

De gegevens van de twee vragenlijsten werden opgeslagen in een bestand met alle gegevens per respondent

b) Geaggregeerde bestanden: de tijdsbesteding per respondent samengevat

De dagboekgegevens werden geaggregeerd per respondent, waarbij we telkens voor elke respondent het aantal activiteiten en de duur van de betreffende activiteit per relevante tijdperiode aggregeren. We hebben geaggregeerde bestanden aangemaakt voor verschillende relevante tijdsbestekken:

- de totale weekcyclus van 7 dagen
- de weekdays, zaterdag en zondag afzonderlijk
- alle dagen afzonderlijk (maandag, dinsdag, ... zondag)

Deze bestanden kunnen uiteraard gekoppeld worden aan het bestand met de enquête-gegevens (zie a) en laten toe berekeningen te maken m.b.t. de gemiddelde duur van specifieke activiteiten voor de totale bevolking en specifieke categorieën van de bevolking en dit voor diverse tijdsbestekken. Voorbeelden: de gemiddelde tijd die Vlaamse mannen tussen 20 en 29 jaar per week besteden aan strijken; de gemiddelde tijd die Vlamingen besteden aan TV-kijken op weekdays, zaterdagen en zondagen; de gemiddelde tijd die deeltijds werkenden besteden aan loonarbeid op de verschillende dagen van de week; ...

Vermits we in de dagboekjes ook de plaats van activiteit lieten registreren, het (eventuele) transportmiddel, de aanwezigheid van anderen en de personen met wie men sprak, hebben we ook deze gegevens opgeslagen in de geaggreerde files. Deze informatie laat bv. toe te berekenen hoeveel tijd bepaalde categorieën van de bevolking thuis doorbrengen tijdens het weekend, hoeveel tijd werkenden doorbrengen met collega's buiten het werk, of ouderen vaker het openbaar vervoer nemen tijdens het weekend dan tijdens de week, ...

c) Het activiteiten-bestand: alle informatie per activiteit

In de geaggreerde bestanden worden de verzamelde gegevens per respondent samengevat. Dat heeft als nadeel dat de gegevens 'gedecontextualiseerd'

worden. De koppeling van de verschillende variabelen per activiteit gaat verloren bij het aggregeren en zo verliezen we bv. informatie over het tijdstip waarop specifieke activiteiten gesteld worden (bv. de aanvangstijd van het werk), welke activiteiten met wie samen gedaan worden of welke activiteiten men op welke plaatsen verricht, op welke tijdstippen men thuis is, ...

Om de context van de activiteiten in beeld te brengen gebruiken we een bestand dat alle geregistreerde activiteiten (N=204.734) van alle respondenten bevat met voor elke activiteit alle informatie m.b.t. deze activiteit (waar, met wie, aanvang, eindtijd, ...). Elke activiteit kan ook gekoppeld worden aan alle informatie (enquête-gegevens) van de respondent die de activiteit stelde.

Dit activiteiten-bestand laat ondermeer toe de timing en het ritme van activiteiten te analyseren. We kunnen bv. de timing van loonarbeid van verschillende beroepsgroepen in kaart brengen om na te gaan of bepaalde categorieën vroeger of later beginnen werken. De koppeling met de plaats van activiteit maakt het bv. mogelijk na te gaan of bepaalde categorieën van de bevolking vaker thuis werken dan anderen. De informatie over interactiepartners biedt mogelijkheden om analyses te doen over welke activiteiten met wie samen gedaan worden.

4 Arbeidsmarktanalyses

De tijdsbestedingsgegevens van TOR'99 bevatten een schat aan gegevens over de dagelijkse tijdsbesteding van de Vlamingen en over de plaats van verschillende vormen van arbeid hierin. De begeleidende enquête bevat bovendien een groot aantal variabelen die betrekking hebben op de arbeidsmarktsituatie van de respondenten. Bovendien beschikken we over een - weliswaar meer beperkte - tijdsbestedingsdata uit 1988 (TOR'88). In deze tijdsbudgetenquête gebruikten we dezelfde methodiek (zij het slechts over 3 registratiedagen) bij een aselechte (gewogen) steekproef van 466 Vlamingen tussen 20 en 40 jaar. De enquêtes van 1988 en 1999 bevatten bovendien een groot aantal vergelijkbare vragen rond arbeidstijden en arbeidsituatie.

Al deze gegevens laten o.i. toe om:

- a) de arbeidssituatie van Vlamingen tussen 16 en 75 in kaart te brengen
- b) de temporele organisatie van de arbeid van Vlamingen in het algemeen en van verschillende subcategorieën, gedetailleerd te beschrijven
- c) vergelijkingen te maken tussen 1988 en 1999 van de arbeidssituatie en de temporele organisatie van de arbeid van Vlamingen tussen 20 en 40 jaar

Sub a)

De enquête van TOR'99 bevat tal van vragen over de arbeidssituatie van de respondent. Zo kennen we de beroepstoestand, het hoofdberoep, de beroepstitel, het arbeidsstatuut, of men voltijds of deeltijds werkt, de contractuele arbeidstijd, de gemiddelde reële arbeidstijd (volgens de respondent), het aantal werkdagen per week, de regelmaat van dag-, avond- en nachtwerk, het aantal zaterdag- en zondagen dat men per jaar werkt, in welke uurregeling men werkt, hoe het werk gecontroleerd wordt, in welke mate men begin- en einduren kan laten variëren, in welke mate men het einde van de dagtaak kan voorspellen, hoe vaak men werk meeneemt naar

huis, of men een bij-job heeft, hoeveel tijd die bij-job in beslag neemt, hoe ver men van thuis werkt, hoeveel tijd men besteed aan het woon-werkverkeer, welke vervoersmiddelen gebruikt voor het woon-werkverkeer, ... en daarnaast hebben we een aantal items die peilen naar de arbeidsoriëntatie. Naast al deze informatie over de arbeidssituatie hebben we uiteraard ook een groot aantal achtergrondvariabelen m.b.t. de gezinssituatie, het inkomen, het opleidingsniveau en de leeftijd van de respondent, de ouders, de partner, de werksituatie van de partner, een groot aantal schalen m.b.t. houdingen, vertrouwen in de instellingen en subjectieve tijdsdruk, ...

Al deze informatie laat toe om een beschrijving te maken van wie werkt in Vlaanderen, in welke beroepssectoren men werkt, hoeveel en hoe lang men werkt, wie op afwijkende tijden werkt, deeltijds werkt, wie overuren maakt of juist heel korte werkdagen kent,... In dit onderdeel van het onderzoek willen we zoveel mogelijk parameters m.b.t. 'werkend Vlaanderen' beschrijven met de bedoeling een gedetailleerde beschrijving van de arbeidsmarktsituatie in Vlaanderen (anno 1999) te geven.

Sub b)

In het tweede luik van het onderzoek steunen we vooral op de tijdsbestedingsgegevens. We proberen een gedetailleerde beschrijving te geven van de temporele organisatie van het werk in Vlaanderen. Wanneer begint men 's morgens te werken en wanneer eindigt de werkdag? Wie werkt er 'van negen tot vijf'? Hoeveel Vlamingen zien we aan het werk 's avonds, 's nachts, op zaterdag en zondag en hoe varieert dit naar beroepssector? Hoeveel mensen zijn thuis aan het werk? Deze parameters kunnen uiteraard verder opgesplitst worden naar relevante subcategorieën in de bevolking en de profielen die voortkomen uit de beschrijvende analyses van het eerste deel (zie a). Op die manier kunnen we o.m. nagaan op welke tijdstippen deeltijds tewerkgestelden werken en hoe ze hun arbeid organiseren, we kunnen onderzoeken wie vroeg begint en eindigt en wie laat werkt, welke invloed weekend-werk heeft op de temporele organisatie van het werk (wie werkt bv. een aantal uren thuis en wie werkt het volledige weekend buitenshuis), ...

Sub c)

De vergelijking van de gegevens van 1988 en 1999 maakt het mogelijk een aantal evoluties te bestuderen, zij het alleen voor de 20 tot 40-jarigen. Zo kunnen we nagaan of er nu meer gewerkt wordt 's avonds, 's nachts en in het weekend dan in 1988. We kunnen nagaan in welke mate de duur van de werktijd geëvolueerd is (contractueel en reëel), we kunnen nagaan in welke mate en bij welke bevolkingscategorieën deeltijds werk toegenomen is in die periode, ...

De analyses van de drie bovenstaande delen moeten toelaten om een gedetailleerd beeld te schetsen van wie er werkt in Vlaanderen, hoeveel en wanneer er gewerkt wordt door verschillende bevolkingscategorieën, ... Bovendien zal getracht worden in dat verband een aantal evoluties te schetsen, voor de subgroep van 20 tot 40-jarigen.

Consistent met de 'horizontale aandachtspunten' die geformuleerd werden in de VIONA-oproep, zouden we in al onze analyses bijzondere aandacht schenken aan genderverschillen op de arbeidsmarkt en achterstellingen en eventuele discriminaties belichten.

De beschrijving van 'werkend Vlaanderen' zou de basis vormen van een aantal beleidsaanbevelingen. Hiervoor zouden we onze analyses confronteren met de beleidsintenties van het huidige Minister van Tewerkstelling en zorgvuldig nagaan in welke mate we in de huidige arbeidssituatie in Vlaanderen knelpunten en opportuniteiten zien om deze intenties waar te maken.

Het is de bedoeling de resultaten van het onderzoek in rapportvorm aan de opdrachtgever te bezorgen. In de mate van het mogelijk willen we ook proberen de resultaten te verspreiden door bijdragen te verzorgen voor tijdschriften en op eventuele studiedagen.

5 Bibliografie

Breedveld, K. (1996). "Post-Fordist Leisure and Work." Loisir et Société / Society and Leisure **19**(1): 67-90.

Breedveld, K. (1999). Changing the unchangeable: toward a new Dutch timebudget study in 2000. IATUR, Essex, U.K.

Commissie dagindeling (1998). Dagindeling, Tijd voor Arbeid en Zorg. Eindadvies April 1998. Den Haag, Ministerie van Sociale Zaken en Werkgelegenheid.

de Hart, J. (1995). Tijdopnamen. Een onderzoek naar de verschillen en veranderingen in de dagelijkse bezigheden van Nederlanders op basis van tijdbudgetgegevens. Rijswijk, VUGA.

Deleek, H. en N. Van De Gracht (1960). "De Vrije-Tijdsbesteding van Werklieden en Bedienden: Resultaten van een onderzoek bij katholiek-georganiseerde volwassen arbeiders van acht vlaamse gemeenten." De Gids op Maatschappelijk Gebied **51**(11).

Elchardus, M., E. Enhus, et al. (1984). Tijdsbesteding en maatschappelijke integratie van werklozen. Brussel, Onderzoeksgroep TOR, VUB.

Glorieux, I. (1995). Arbeid als zingever. Een onderzoek naar de betekenis van arbeid in het leven van mannen en vrouwen. Brussel, VUBPress.

Glorieux, I., S. Koelet, et al. (2000). Technisch verslag bij de tijdsbudgetenquête TOR'99. Brussel, Onderzoeksgroep TOR, VUB.

Glorieux, I. en M. Moens (1999). Tijdsbudgetonderzoek in Nederland en Vlaanderen: raakpunten en verschillen. NSV Marktdag, Utrecht.

Javeau, C. (1970). Les vingt-quatre heures du Belge: l'enquête belge du project international budget-temps. Bruxelles, Institut de Sociologie de l'ULB.

Kalfs, N. (1993). Hour by hour: effects of the data collection mode in time use research. Amsterdam, Nederlands Instituut voor Maatschappij- en Markt-Onderzoek.

Szalai, A. (1972). The use of time. Daily activities of urban and and suburban populations. Den Haag/Parijs, Mouton.

van den Broeck, A., W. Knulst, et al., Eds. (1999). Naar andere tijden? Tijdsbesteding en tijdsordening in Nederland, 1975-1995. Sociaal en Culturele Studies. Den Haag, Sociaal en Cultureel Planbureau / Elsevier bedrijfsinformatie.

Van Mechelen (1967). Onderzoek naar de weekeindbesteding van de gezinnen in de winterperiode. Antwerp, Ontwikkeling.